

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS

OROSZLÁNY MIKLÓS

BME Építőművészeti Doktori Iskola

2015 TAVASZ

témavezető: Sugár Péter DLA

konzulens: Dr Kerékgyártó Béla

1. Bevezető

Egy szociális szervezet munkatársa egy kerekasztal beszélgetés során 2012-ben elmondta, hogy meglepődött, hogy ennyi ideig tart egy építőtábor. Utólag azt gondolta, elismerve egyéb előnyeit az építésnek, hogy A Reflekt Stúdió (REFLEKT, 2015) által épített vizesblokk helyett, sokkal hatékonyabban megvalósulhatott volna egy konténeres vizesblokk. A konténer gyorsabban és talán olcsóbban is üzembe helyezhető lett volna. A hozzászólása inspiráló vitát generált, megmutatta, hogy a szociális építőtáborok résztvevői és a felhasználók, szociális munkások között fogalmakban, értelmezésekben hatalmas különbségek vannak. Ugyanez a párhuzamos értelmezés többször megjelent a monori brikett szárító (Fazekas Katalin, Fejérdy Péter, Kemes Balázs, Oroszlány Miklós) építésnek előkészítése során. Az előkészületi munkáknál felvettük a kapcsolatot a Habitat of Humanity magyarországi szervezetével, ahol a legelső észrevétel az volt, hogy egy brikett szárító tizedennyiből is megvalósítható. Bár egyre elismertebbek a szociális építőtáborok, és az építésszek aktív szerepvállalása szociálisan problémás helyeken, mégis az érintettekkel, és más segítőkkel, a párbeszéd sokszor párhuzamos síkokon folyik. Mindkét fél érzi a kölcsönös pozitív energiákat és támogatást, de eltérő fogalomrendszerekben gondolkoznak és tevékenykednek. Monoron, az építésszek elsősorban az építményre koncentráltunk, annak elkészülésére, miközben a szociális munkások számos közös eseményt rendeztek, de kevésbé láttak bele az épület létrehozásába. Mindkét szakma a saját részét professzionálisan végezte, de gyakorlatilag egymás mellett, párhuzamosan. Ezeknek a félreértéseknek a feltárása és tisztázása sokkal hatékonyabb programok lehetőségét eredményezheti, ahol a résztvevők tudása összeadódik.

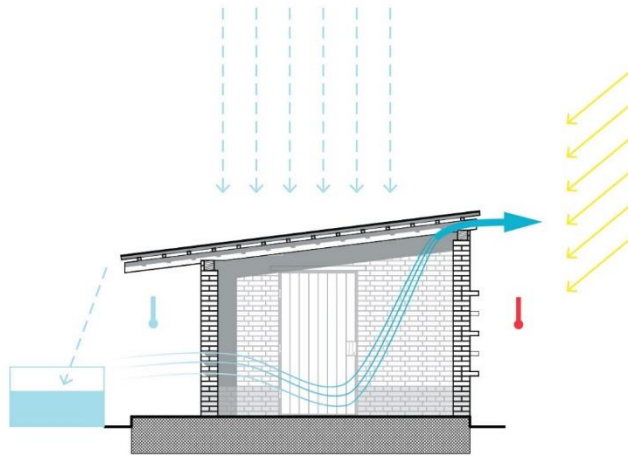
2. A monori brikett szárító

A brikettgyártás régóta tervezett programja a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak. Számos működő példát lehet találni a világban, de Magyarországon még kevés helyen alkalmazzák. A bio-brikett egy olyan fűtőanyag, amit mezőgazdasági és papírhulladékból állítanak elő, kézi erővel. Lehetőséget biztosít, hogy a mélyszegénységben lévők előre megtermeljék a téli tüzelőt. A brikett szárító egy ilyen programhoz kapcsolódik, a munkához biztosít raktárat és a brikettek tárolás közbeni szárítását szolgálja. Monoron a Máltai Szeretetszolgálat közel tíz éve van jelen, számos eredményes szociális programot irányít. A brikett szárító épülete hosszas előkészítés után a BME Építészmérnöki karával közösen valósult meg építész hallgatók részvételével. Egy olyan szociális építés volt a cél, amely megalapozhat egy folyamatos együttműködést az építésszek, a szociális munkások és a helyiek között. (FÉJERDY, 2014, 24.)

2.1. A brikett szárító építése

Az építőtábor keretein belül megépített szárítóépület felhasználja a környezet energiáit és leköveti a körülötte folyó brikettezés munkafolyamatait. A téglá konzolokra helyezett friss, nedves briketteket a nyári napsütés intenzíven szárítja. Ezután az épületbe kerülnek raktározásra. A tömör kisméretű téglá falakat délről melegíti a napsütés, és az északi oldalon kialakított réseken keresztül megindul a belső térben a levegőáramlás. A napenergia kihasználásával az épületben tárolt brikettek természetes módon száradnak. A félnyereg tetőről összegyűjtött esővízzel a brikettezéshez szükséges vízmennyiséget lehet csökkenteni. A fenntarthatóság elvei a kivitelezés során is megjelentek. A vasbeton sávalap zsaluelemiből a brikettezéshez szükséges raklapok készültek. A vágott téglák maradványát és a tetőhöz használt palafedés hulladékát a környező házak javításához használták fel. Az épület koszorú nélkül, vonóvasakkal készült, így elkerülhető volt a vasbeton koszorú alkalmazása, lerövidítve a munkafolyamatokat. Azzal, hogy ezt a kis épületet építész hallgatók és helyi lakosok építették közösen, egy kölcsönös tanulási folyamat alakult ki. A lassú együttműködés során közösen kellett megoldani a feladatokat, és a helyiek tapasztalatát az egyetemisták előretervezése egészítette ki. Ez e figyelem tette lehetővé a vakolatlan homlokzatokat és az építmény egyedi megoldásait.

2.2. A brikett szárító szociális vonatkozásai

A monori szárítóépület megvalósítása a Máltai Szeretetszolgálattal szorosan együttműködve valósulhatott meg. Szociális programként keretet ad a helyi foglalkoztatásnak, és a megtermelt brikettekkel enyhíti a téli fűtési gondokat. A nyári brikett készítés egy tudatos előrelátást feltételez résztvevőktől. A nyár folyamán 38 egyetemista hallgató fordult meg a monori tabán telepen. Ezek a hallgatók több mint egy hetet töltöttek ott és minden nap együtt dolgoztak a helyi romákkal. A közös munka során a helyiek hozzáállása is alakult az épülettel kapcsolatban. Az építésben részt vevők feltehetően jobban fognak figyelni az épület környezetére is a jövőben, büszkéek a közös munkára.

3. Építészeti vonatkozások

Az építészeti közbeszédben a szociális építés nemzetközileg (és lassan Közép Európában is) kivívta elismertségét és a projektjei helyet kaptak a kortárs építészeti párbeszédben. A projektek jól dokumentáltak, felkereshetőek, sokszor publikáltak, rendszerezettek. A sok kritika és leírás mellett, számos egyedi előnye és karaktere rajzolódott ki ennek a típusú építészetnek. Ezek a jellemzők érthetőek az építész szakma számára és összevethetőek más akár teljesen eltérő léptékű építészeti produktumokkal.

3.1. Oktatás

Szinte mindegyik projekt (FAZEKAS, 2014, 18-21.) kapcsolatban van az oktatással, önkéntességgel. Az önkéntesség nem csupán gazdasági kényszer, hanem egy olyan motorja a folyamatoknak, amely nélkül nem jöhetnének létre az alkotások. Az auburni egyetem (Auburn University, Alabama, USA) Urban Studio programja is a hallgatók lelkesedésére épít. Az egyetemnek ez a külső oktatási helyszíne az Egyesült Államokban, Alabamában, Birmingham-ben működik, ahol környező kistelepüléseknek készítenek rendezési terveket, köztérjavaslatokat, amelyek későbbi fejlesztések alapjai lehetnek. Alabama állam számos vidéki kistelepülése küzd gazdasági nehézségekkel és elnéptelenedéssel. Az 1991-óta működő oktatási program közel 40 településsel működött eddig együtt. Az építész hallgatók tervezési munkája a kezdetektől szoros együttműködésben történik a település lakóival. A települések támogatják a diákok munkáit, a hallgatók lakossági fórumokon keresztül felmérik a lehetőségeket, és elkészítik a terveket. Ennél a típusú együttműködésnél szembeötlő a hallgatók nyitottságának az ereje. A rendszerint parttalan vitákba torkolló lakossági fórumok helyett, a diákok vezetésével, konstruktív együttműködés alakult ki. A professzionális irodákkal ellentétben az Urban Studio a diákokon keresztül megtalálja a hangot a különböző lakossági érdekek között. A sokszor naiv, közvetlen hangnem lehetőséget teremt a laikus érdeklődőknek is, hogy bekapcsolódjanak egy szakmai párbeszédbe és egyenrangú félnek érezzék magukat. Ez a közvetlenség vezethet oda, hogy könnyebben részt vesznek a tervezésben, előkészítésben, megvalósításban. A monori építőtábor első hetében egy nagyobb csapat kisgyerek rendszeresen megrohanta a területet. Nemcsak megnehezítették az építést, hanem veszélyes is volt a sok fel-alá rohangáló kicsi. Rövid időn belül a hallgatók találták ki a megoldást. Két építészlány játszóházat hozott létre a gyerekeknek, teljesen lefoglalva őket. A nap végén aztán a helyi gyerekek is kaptak feladatot. A szerszámok eltakarításában, a terület rendbetételében segédkeztek, hatalmas lelkesedéssel.

3.2. Minőség

A szociális alapú építéseknek az egyik legerősebb tárgyi jellemzőjük a bútorszintű részletezettség. (KEMES, 2014, 22-23.) A kézi munka és a résztvevők elkötelezettsége lehetővé teszi olyan technológiai és esztétikai aprólékoság létrejöttét, amely a legtöbb hagyományos építésnél megvalósíthatatlan. A Perbálon épült kukoricagóré (Janesch Péter, Karácsony Tamás és Kemes Balázs) finomságai nem jöhettek volna létre a kis lépték, az időráfordítás és a lelkes önkéntesek nélkül. A kukoricagóré beton szerkezete, annak zsáuzata egyedi megoldással és megmunkálással készült. A filigrán látszóbeton felület és a góré teljessé tevő acél-fa szerkezet hallgatók elmélyült munkájával jöhetett létre ilyen minőségben. (KEMES, 2014) Ez a típusú kimunkáltság az, ami utat nyitott a szélesebb körű építészeti érdeklődés felé. A másik lényeges mérnöki vonatkozása a szociális alapú építéseknek, a helyzetek nyitottsága, ami lehetőséget biztosít a kísérletezésre, kutatásra. Az épületek helyszínei, szabályozatlan környezete lehetőséget ad az építéseknek olyan megoldásokra, amelyek kísérletinek számítanak. BC Architects and Studies iroda Afrikában épít földházakat. (BC ARCHITECTS, 2015) A projektek során nem csak az alap kutatásokat alkalmazzák gyakorlatban, hanem a technológiával az egyes projekteket összefűzik, egymásra építik. Egyik legutóbbi épületük Aknaibich-ben Marokkóban épült fel. Az 55nm-es

egy természetes oktatási egység az importált szerkezeti megoldások helyett, a vasbeton épületek mellett egy lokális építészet újrafogalmazásával próbálkozik. Az alapozás helyi terméskőből készült, a falak vályogból és a tető helyi fából. A földfalaknak az összetétele, kezelése reagál az égtájakra és időjárásra, ezzel fejlesztve tovább a meglévő technológiát. Az BC Architects munkáiban a földalapú házak kutatása összefonódik a szociális építészettel, és egy folyamatos fejlesztés láncolatát hozza létre. A brikettszáritónál az egyik szokatlan szerkezeti elem a falkötővas használata. A függőleges lekötővasak a koszoruként működő vízszintes vasakat rögzítik. A függőleges elemek a téglák közé vájt résben futnak, így nem befolyásolják a téglarakást és a homlokzati rendet. A legnagyobb munkát a téglafal építése jelentette. A résztvevők 95% képzetlen volt, helyi munkások, építész hallgatók, legtöbbjük életében először falazott. Ennek ellenére sikerült vakolatlan téglahomlokzatot építeni, egyedi megoldásokkal és apró részletekkel. Ez a típusú részletezettség nem jöhetett volna létre a hallgatók elkötelezettsége nélkül.

3.3. Felelősség

A másik lényeges építészeti vonatkozása a szociális építésnek a közvetlen kapcsolat a felhasználóval. Ennek a szoros együttműködésnek és egymásrautaltságnak az eredménye, hogy az építész felelőssége sokkal kézzelfoghatóbb lesz. Erre a felelősségre épülnek az alabamai Rural Studio korai házépítései. (OPPENHEIMER – HURSLEY, 2002) Ez a stúdió is az auburni egyetemhez kapcsolódik, Alabamában, Newbern környékén működik. Az építész hallgatók valós megrendelőkné terveznek házat és közös munkával megépítik azokat. A kezdeti szociális lakások építésénél több lehetséges megrendelő közül beszélgetések során döntenek el, kivel dolgoznak együtt. Az építész hallgatóknak kell kiválasztaniuk a megrendelőt három mélyszegénységben élő család közül, azt a családot, amelyik abban az évben új házat kap. Ezzel olyan döntéssel kezdik a tervezést, amely végigkíséri a ház megvalósulását. Az építésben való személyes részvétel felelősséget ad a megtervezett részleteknek, tervezői döntéseknek. A döntések és eredmények komplex kölcsönhatása már igen korán szembesíti a résztvevő építész hallgatókat tevékenységük súlyával. Ez a típusú tervezői felelősség részét képezi szinte minden szociális építésnek. A monori brikett szárító egy hosszú folyamat egyik állomása. Az előkészítés, és az együttműködés a Máltai Szeretetszolgálattal 2012-ben kezdődött. (Fazekas Katalin, Fejérdy Péter, Kemes Balázs, Holczer Vera). Azóta több tantárgy foglalkozott a területtel, és a szociális problémákkal, a helyi szociális munkások javaslatai szerint. A hallgatók és tanárok tapasztalata összegződött a brikett szárító megépítésében. Az átadó után az együttműködés folytatódott, tavasszal a brikettezés megkezdődött.

4. Szociális vonatkozások

A szociális szférában működő szervezetek egyre gyakrabban működnek együtt szociális építészeti projekteken. Ezek az építőtáborok, szociális építések az ő fogalomrendszerük szerint is értelmezhetőek. Bár tervezői szempontból ezek az építészeti akciók sokkal több lehetőséget rejtnek és valósítanak meg, mint pusztán a szociális hasznuk, érdemes a szociológiai szervezetek szempontrendszerén keresztül is vizsgálni ezeket a munkákat. Ezek az építészeti beavatkozások a számtalan problémára klasszikus megoldásokat is adhatnak. (OROSZLÁNY, 2014, 36-39.) Az egyik legkönnyebben és leggyorsabban megközelíthető terület a mélyszegénységben az infrastruktúra hiánya. Ez az a beavatkozási pont, ahol a leghatékonyabban képes az építés segítséget nyújtani a mélyszegénységben élő családoknak.

Az építész szerepének változására, szervezővé válására példa Julia King, aki Indiában építészeti megoldások helyett a házak infrastruktúrájával foglalkozik. (QUIRK, 2015) Felismerve, hogy a szegénységben élőknek a legégetőbb problémája a szennyvízkezelés megoldatlansága, és ennek következményeként a szennyezett ivóvíz, erre a helyzetre keres megoldást. 2010 óta építészként, a szervezőkészségét kihasználva, helyi közösségeknek segít kiépíteni a szennyvízelvezetést. Julia King háttérbe helyezte az építészeti alkotást és egy mérnöki – szociális munkát végez. Egy olyan határterületét a szociális építésnek, tervezésnek, ahol az előbbi kerül túlsúlyba és az építészeti résznek csökken a jelentősége, szinte jelentéktelenné válik.

Az 1990-es évek óta, a globalizáció elhatalmasodásával, a túlnépesedés és az elidegenedés időszakában az építészek irányából egyre nagyobb igyekezet, és a lakosok részéről egyre nagyobb igény jelentkezik nem csak az informális, de formális településeken is, olyan minőségi építészeti beavatkozásokra, amelyek javítják a lakhatási helyzetet, fejlesztik a közösséget, segítik az alacsony életszínvonalhoz való alkalmazkodást, biztosítják az elemi szolgáltatásokhoz való hozzáférést, illetve a mindennapi boldogulásban nyújtanak segítséget. Számos a társadalmi felelősségvállalást képviselő építészeti példa található világszerte, amelyekből közvetlenül kirajzolódnak a társadalmi jobblét iránti törekvések jellemző vonásai.

4.1. Építési tapasztalat

Egy kizárólag szociális jellegű hozadéka ezeknek a típusú táboroknak, hogy nagyon gyakran magukba integrálják a foglalkoztatást. A helyiek bevonásával értelmes kereteket adhatnak ezek a projektek a közmunkának, vagy kimozdulást a munkanélküliség kilátástalanságából. Az építésbe való bekapcsolódással az érintettek olyan technológiákat tanulhatnak, amelyeknek kézzelfogható haszna van a mindennapokban. A Mass Design Group kórházépülete Rwanadában, Burerában erre a részvételre alapozta a tervezést és a megvalósítást. (MURPHY – RICKS – BAAN, 2015) Az épület 100%-ban helyi munkaerővel épült, 3898 ember bevonásával. A cél az volt, hogy minél többen vegyenek részt a kivitelezésben, ezért elnyújtották az építkezést és drága gépek helyett emberi munkával oldották meg a feladatokat. Így munkahelyeket hoztak létre és erősítették a projekt közösségi beágyazódását. Monoron 17 helyi vett részt a brikett szárító építésében. A munkálatokkal párhuzamosan 3-4 fős csoportokban megkezdtek a brikettezést. A munka során nemcsak építési tapasztalatot szereztek, hanem együttműködtek egyetemistákkal. A résztvevők révén, számos helyi családhoz jutott el a brikett szárító híre, nemcsak a „tabán telepen”, hanem Monor egyéb részeire is.

4.2. Fordított integráció

A fenti példákon túl talán a legerősebb hatása a Máltai Szeretetszolgálat által megfogalmazott jelenlétnek, és az azon keresztül megvalósuló fordított integrációnak van. (KISS, 2011) A táborok 4-5 hetes időtartalma nem hasonlítható össze a Máltai Szeretetszolgálat több éves folyamatos munkájával az adott helyszínen. Építész oldalról azonban a helyi szervezetek meglévő tapasztalataira és kapcsolataira támaszkodva elegendőnek bizonyulhat ez az idő, hogy kialakuljon egy kölcsönös kapcsolat a helyiekkel, a későbbi felhasználókkal. Ez a típusú együttműködés úgy segíti a mélyszegénységben élők szegregálódásának csökkentését, hogy a számukra ismerős környezetbe vonz be külső embereket, és így könnyedebben áttöri a kezdeti gátakat, hamarabb vezethet eredményre. A szociális építések és ezekhez kapcsolódó táborok rengeteg építész hallgatót vonzanak be olyan mélyszegénységben lévő környezetbe, ahova valószínűleg soha nem jutnának el. Ezeknek a helyzeteknek nem csupán a hallgatók szempontjából van előnye. Ők megismernek más élethelyzeteket, szembesülnek a szegénységgel, de a helyiek is kimozdulnak a mindennapjaikból, és találkoznak más élethelyzetekkel. Az építkezés során 38 építész hallgató és 17 helyi települési lakos, tanárok, önkéntesek dolgozott együtt, több mint öt héten keresztül. A helyi lakatos üzlet tulajdonosa először jött el a szegregátumba, és más monori érintettek is eljöttek az átadó ünnepségre, köztük a monori polgármester is. Az építés elindított egy kis kapcsolódási pontot, segítve és kiegészítve a Máltai Szeretetszolgálat eddigi eredményes munkáját.

5. Összegzés

A szociális építéseknek számos szociális és építészeti haszna van. Ezeknek az előnyöknek a számbavétele, rendszerezése, összevetése minden érintett számára előnyös lehet. Tisztázza a szereplők céljait, szerepeit, lehetőségeit. Az építészek és szociális munkások egyértelműbb, intenzívebb kommunikációja megteremtheti egy sokkal hatékonyabb, az érintetteknek koncentráltabban segítő program kidolgozását, a meglévő kezdeményezések tovább csiszolását. Egyben lehetőséget biztosít egy fenntartható építészeti gondolkodás fejlesztésére, kidolgozásra is. Ez azért lényeges összetevője a szociális építéseknek, mert fenntartható építészet vagy gazdaság nem képzelhető el fenntartható társadalom nélkül.

Hivatkozások

- BC ARCHITECTS 2015: <http://www.bc-as.org/>, (Utolsó letöltés: 2015.03.10.)
- FAZEKAS Katalin 2014: *International outlook, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild* (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 18-21.
- FEJÉRDY Péter 2014: *Architectural Cooperation, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild* (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 24-25.
- KEMES Balázs 2014: *Student workshops, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild* (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 22-23.
- KEMES Balázs 201: "Közösség(i) építés - a fenntarthatóság rétegei az oktatásban" "Közösségi építészet - Építészet/oktatás 2014" konferencia előadás, Budapest, (2014)
- KISS Dávid 2011: *Cigánytelep nyolctól négyig*, Magyar Máltai Szeretetszolgálat (ISBN 978-963-89445-0-4)
- MURPHY Michael, RICKS Alan, BAAN Iwan, MASS Design Group 2012: *Empowering Architecture: The Butaro Hospital, Rwanda* (ISBN13 9780615534152), MASS
- OPPENHEIMER Andrea, HURSLEY Timothy, Rural Studio 2002: *Samuel Mockbee and the Architecture of Decency* (ISBN13: 9781568982922), Princeton Architectural Press, New York
- OROSZLÁNY Miklós 2014: *Briquette manufacturing, Biobriquettebuilding_Monor Designbuild* (ISBN 978-963-12-1167-2), pp. 36-39.
- REFLEKT Studio 2015: Reflect Studio kerekasztal beszélgetés, "Szociális építészet: az egymásra figyelés, emberség, bizalom műfaja" (<http://reflektstudio.blogspot.hu/>) (Utolsó letöltés: 2015.03.10.)
- QUIRK Vanessa 2015: Introducing "Potty-Girl," The Architect of the Future?, <http://www.archdaily.com/529934/introducing-potty-girl-the-architect-of-the-future/>, (Utolsó letöltés: 2015.03.10.)